

Вітчизняну війну» та «Про життя в колгоспі», перегляд яких часто був обов'язковим і супроводжувався адміністративним тиском. Влада прагнула створити візуальні уявлення про переваги радянського способу життя, зокрема – успішне функціонування колгоспної системи, що відповідало офіційній риторичі «соціалістичного добробуту».

Однак аналіз архівних матеріалів свідчив про антирадянські настрої серед сільського населення. Ці настрої не лише зберігалися, а й поглиблювалися під впливом реального досвіду життя під радянською владою. Характерною була оцінка жителів, які, реагуючи на пропагандистські фільми, заявляли: «Пощо нам дивитися на мертві картини, коли ми цієї осені мали нагоду на власні очі бачити тисячі голодних колгоспників, які йшли за куском хліба, залишаючи «щасливе життя в колгоспі». Цей вислів був влучною ілюстрацією глибокого розриву між офіційною риторикою та реальністю, яку спостерігало населення на власному досвіді. Пропагандистські заходи радянської влади, попри масштабність і системність, не досягали очікуваного ідеологічного ефекту. Ба більше, вони часто викликали обурення або іронічне ставлення, посилюючи відчуження від влади і сприяючи збереженню опозиційної, національно орієнтованої ідентичності в регіоні.

Пропагандистська діяльність Чортківсько-Бережанської округи ОУН була важливим джерелом для розуміння не лише ідеологічної боротьби, але й загального соціально-політичного стану Західної України в умовах радянзації. Спираючись на унікальні архівні матеріали, можемо стверджувати, що націоналістичне підпілля вело системну інформаційно-пропагандистську роботу, яка мала чітку антирадянську скерованість. На цьому тлі радянська влада, зіштовхнувшись із ворожим ставленням до себе, відповідала масштабною пропагандистською кампанією, що охоплювала пресу, кінопокази, освітню діяльність, через вивчення сталінської конституції та мобілізацію молоді через комсомол. Проте значна частина населення не лише не сприймала ці заходи, а й відкрито опиралася їм – як ідеологічно, так і практично. Реакція жителів, які відмовлялися вступати до комсомолу, уникали участі в агітаційних заходах, висловлювали критичні погляди на зміст радянських фільмів та публікацій, свідчила про глибоке неприйняття радянської моделі світу, навіть попри спроби масового тиску й репресії.

Діана Демидяк (Тернопіль)

ДІЯЛЬНІСТЬ ІРИНИ ТИМОЧКО НА ЗАКЕРЗОННІ

Жіноцтво активно включалось до процесів національно-визвольної боротьби впродовж усього ХХ ст. На думку Марти Богачевської-Хом'як бажання жінок долучитись до збройної боротьби пов'язане з тим, що вони відчували себе дискримінованими не стільки як жінки, скільки як українки.

Не було виключенням і УПА. Жінки в УПА були залучені, як і до «мирних» ролей, до яких відносилась медична сфера, так і до «воєнних». Окремі жінки в УПА займали високі посади, що свідчить про їх значущість їх внеску. Діяльність Ірини Тимочко у складі УПА ілюструє активну участь жіноцтва в національно-визвольній боротьбі на Закерзонні. Жінки в Українській Повстанській Армії не були виключним явищем й за словами самої І. Тимочко «не мали особливих привілеїв».

Ірина Тимочко народилась в 1923р., поблизу Перемишля, у багатодітній родині. Батько Ірини був колишнім вояком УГА і виховував родину у українському дусі, мати ж – прищеплювала ідеї працелюбності та релігійності. Яскравим підтвердженням патріотичних настроїв родини свідчив випадок у 1935р., коли 12-річна Ірина відмовилась декламувати вірші у

пам'ять маршала Пілсудського. За це польською владою її батько був заарештований на кілька днів. Навчалась у гімназії Українського інституту для дівчат у Перемишлі, де й вступила до «Пласту». В 1941р. вступила на матуральний курс для українських учителів, організований Українським допомогим комітетом, де й приступила до «Юнацтва» ОУН. У 1944р. перейшла у підпілля. Її підпільна діяльність невіддільно пов'язана із Закерзонням, котре для УПА мало важливе значення. Йому, здебільшого, відводилось місце «зв'язку» між українським підпіллям та Заходом. До грудня 1944р. вона перебуває на Бірчанщині, де розбудовує жіночу структуру Українського Червоного Хреста. УЧХ був важливою структурою УПА, хоч і виник ще в 1918р. на основі українських медичних товариств й був фактично відновлений українським національним рухом. Більшість регіональних референтур УЧХ очолювали жінки, наприклад, Катерина Зарицька й Олена Мостович. Вони ж займались розбудовою його структури. УЧХ займався не тільки медичною допомогою воякам, а й опікою над полоненими, місцевими жителями й політінформацією для жіноцтва.

На роки діяльності І. Тимочко на Закерзонні припадають депортаційні процеси, котрі розпочались в 1944р. Депортаційні процеси 1944–1946 рр. та Акція „Вісла“ створили надзвичайно складні умови для підпільної діяльності, змушуючи підпільників змінювати свої стратегії. У січні 1945 р., І. Тимочко опинилася на території, яку в підпіллі називали «Бескид». У той час цей терен входив до Лемківської округи, хоча значна його частина фактично належала до Бойківщини. Восени 1945 р., після ліквідації Перемиської області та створення I Округи ОУН, Лемківську округу перейменовано на надрайон «Бескид». Водночас Бірчанщина та Перемищина були об'єднані в новоутворений надрайон «Холодний Яр». Тоді ж, в вересні 1945 р. підпілля Надрайону «Бескид» організувало місію для допомоги апостольському адміністратору Лемківщини о. Олександрові Малиновському, який, рятуючись від арешту та примусового виселення, мав нелегально перейти кордон до Риму; через нього також передано підпільні матеріали про становище українців і Церкви в Польщі.

На травень-червень 1946р. припадає частина четвертої хвилі депортації, котра сильно торкнулась району Ветлинської і Царинської полонин – етнічної Західної Бойківщини, де перебувала І. Тимочко. На цей момент, місцеве населення майже припинило чинити супротив проти виселення, а здебільшого рятувалось втечами у ліси чи на етнічні польські території. У цьому районі перебував 34-й піхотний полк під командуванням полковника Яна Гергарда, який відзначався антиукраїнськими настроями та військовими злочинами в районі лемківського села Завадка Морохівська. Проводи надрайону «Бескид» намагались оприлюднювати факти цих злочинів польської армії та збирали інформацію про жертв нападів. УПА проводило активну боротьбу проти виселення, та не могли спинити процесу депортації. УПА, як підпільне формування, не могло повноцінно чинити супротив регулярним польським військам, силами яких і проводились депортації на цей момент. Навесні 1946 р. провід I Округи ОУН розпочав реорганізацію Надрайону «Бескид», вирішивши на базі VII району, який охоплював майже всю західну Лемківщину, створити новий надрайон під назвою «Верховина». Віддаленість Лемківщини від основних українських центрів Закерзоння зумовила значну відмінність місцевого населення – за рівнем національної свідомості, релігійними та політичними поглядами, а також мовними особливостями. Робота з лемками вимагала врахування цих чинників, глибокого розуміння їхніх традицій і поваги до місцевої культури. Попри певну відособленість і

специфічний менталітет, лемки вирізнялися та глибокою прив'язаністю до своєї землі. Для українського підпілля, Лемківщина мала стратегічне значення як найзахідніший край українських етнічних земель і природний західний рубіж України. Проте уже в лютому 1947 р., внаслідок каральних акцій польського війська, лемківський провід припинив своє існування. З метою збереження контролю над тереном Ірину Тимочко, під псевдо «Христя», призначено провідницею надрайону «Верховина» – найвищою посадою, яку обіймала жінка на теренах Закерзоння. На початку червня 1947 р. на західній Лемківщині стало відомо про початок Акції «Вісла», яку польська влада готувала в таємниці. Масова депортація українців стала несподіванкою для місцевого населення, спричинивши хаос і ускладнення діяльності підпілля через посилення військової присутності. Після Акції «Вісла» що призвела до майже повної депортації українського населення, Провід визнав подальше існування підпільної мережі на Лемківщині недоцільним. Ірина Тимочко згідно з новими розпорядженнями, стала зв'язковою для спеціальних доручень. Вона мала вести підпільну роботу в Перемишлі. 15 листопада 1947 р. була заарештована внаслідок зради підпільника Ярослава Гамівки «Вишинського», який працював на польській спецслужбі. Під час слідства зазнала тортур та побиття. Слідство тривало пів року, за результатами якого у Ряшеві «Христя» була засуджена до восьми років позбавлення волі. Відбула ув'язнення в польській тюрмі й 15 листопада 1955 р. була звільнена. У 1965 р. закінчила історично-філософський факультет Вроцлавського університету й одружилась з колишнім підпільником у надрайоні «Верховина», Мироном Камінським. Разом з чоловіком досліджувала наслідки операції «Вісла», збирали спогади греко-католицьких священників, ув'язнених в Польщі, інформацію про замордованих та знищені храми. У 1981 р. емігрувала до США. Померла в незалежній Україні, в 2010 р.

Діяльність Ірини Тимочко свідчить про стійкість і відвагу жінок у національно-визвольному русі. Лемківщина, де діяла Тимочко, мала стратегічне значення для підпілля як найзахідніший рубіж українських етнічних земель та як канал зв'язку між Закерзонням і українською діаспорою на Заході. Водночас віддаленість регіону, специфічний менталітет місцевого населення та культурно-релігійні особливості лемків створювали особливі умови для роботи підпільників. Репресивні дії польської влади, включно з депортаційними процесами 1944–1946 рр. та Акцією «Вісла», значно ускладнили діяльність підпілля, призвели до ліквідації Надрайону «Верховина» та вимушеної легалізації чи переходу окремих активістів. У таких умовах роль Ірини Тимочко як провідниці надрайону та зв'язкової мала особливе значення. Досвід Ірини Тимочко дає можливість оцінити роль жінок у визвольному русі, а її приклад ілюструє важливу роль жіноцтва у діяльності УПА.

Орест Лотоцький (Тернопіль)

МЕДИЦИНА ЯК ІНСТРУМЕНТ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ: ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ (1939–1953 РР.)

Період 1939–1953 рр. був визначальним у процесі інтеграції західноукраїнських земель до складу СРСР. Напрямок охорони здоров'я, з поміж інших аспектів державної політики, перетворився на один із важливих інструментів радянської суспільства. Трансформація старої медичної системи мала не лише соціальний, а й політико-ідеологічний зміст, оскільки через медичні заклади держава поширювала радянські норми поведінки, контролювала побут, працю й навіть моральні аспекти життя населення.